

Θεολογία και Ιστορία

Λόγος κατά τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας στόν Ἅγιο Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη

Ἐξοχώτατε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος,

Ἡ σύνδεση τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τήν ἀναστήλωση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, πού ἔγινε τό ἔτος 843, καί στό βάθος ἡ σύνδεσή της μέ τήν ἀπόφαση τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τό ἔτος 787, ἡ ὁποία ἀπεφάνθη γιά τήν τιμητική προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, γιά ἰσχυρούς θεολογικούς λόγους, εἶναι ἕνα σημαντικό γεγονός πού ἔχει μεγάλη διαχρονική σημασία, ἀλλά καί καταπληκτική ἐπικαιρότητα.

Κατ' ἀρχάς, ὅπως μπορεῖ νά παρατηρήση κανεῖς, ἡ ἑορτή αὐτή συνδέει στενά τήν θεολογία μέ τήν ἱστορία. Πρόκειται γιά ἕνα ἱστορικό γεγονός πού πραγματοποιήθηκε τόν 8ο καί 9ο αἰῶνα, καί γιά μιά θεολογία πού εἶναι συνέχεια τῆς Χριστολογικῆς θεολογίας τῶν πρώτων αἰῶνων.

Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἦτοι ἡ θεολογία τῆς οἰκονομίας καί τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐνώσεως κτιστοῦ καί ἀκτίστου στό πρόσωπο τοῦ Λόγου, ἔγινε σέ συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο, μέσα στήν ἱστορία. Ἔτσι, ἡ θεολογία περί τοῦ Χριστοῦ, τήν ὁποία διακηρύσσουν οἱ ἱερέες εἰκόνες, διακηρύσσεται καί ἀπό τήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο κατά τόν 8ο αἰῶνα, πού σημαίνει ὅτι ἡ θεολογία συνδέεται μέ τήν ἱστορία καί ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «θεολογία γεγονότων» καί ὄχι ἀφηρημένων στοχασμῶν καί διαλεκτικῶν συλλογισμῶν. Καί ἐπειδή ἡ ἱστορία ἐμπλέκεται μέ τήν πολιτική, γι' αὐτό, δυστυχῶς, μερικές φορές ἡ πολιτική ἐπηρεάζει καί τήν θεολογία καί δημιουργεῖ σημαντικές παραχαράξεις καί παραποιήσεις τῆς ἀληθείας.

Ἔτσι, ἡ ἀναστήλωση τῶν ἱερῶν εἰκόνων πού ἑορτάζεται τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς νίκη τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας ἐναντίον τῶν παραχαράξεων τῆς Ἀποκαλυπτικῆς ἀληθείας, δείχνει ἔντονα τήν σύνδεση μεταξύ θεολογίας καί ἱστορίας.

Ὅμως, μετά τήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, ἡ ὁποία θεολόγησε γιά τήν σπουδαιότητα τῶν ἱερῶν εἰκόνων καί θέσπισε τήν σύνδεση τῆς θεολογίας μέ τήν ἱστορία, ἦτοι τήν ἐνσάρκωση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, καί ὄχι μέ τόν στοχασμό, τίς φαντασιώσεις, τίς ιδέες καί τούς διαλεκτικούς συλλογισμούς, παρατηρήθηκε ἡ ἐκτροπή τῆς συνδέσεως τῆς θεολογίας μέ τήν πολιτική, τήν ἐγκοσμιοκρατική σκοπιμότητα σέ Δύση καί Ἀνατολή, πού διασώζεται μέχρι σήμερα. Θά γίνῃ μιά μικρή ἀναφορά στό θέμα αὐτό, δηλαδή τό τί ἐπακολούθησε τόσο στήν Δύση ὅσο καί στήν Ἀνατολή μετά τήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, ἡ ὁποία καθιέρωσε τήν ἀξία καί τήν θεολογία τῶν

ἱερῶν εἰκόνων.

Κατ' ἀρχάς, στό δυτικό τμήμα τῆς τότε ἐνιαίας Χριστιανικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κυριαρχοῦσε ἡγετικά, κυρίως στό κέντρο τῆς Εὐρώπης, ὁ Βασιλεὺς τῶν Φράγκων, Κάρολος Μέγας ἢ Καρλομάγνος. Αὐτός βρῆκε τὴν εὐκαιρία, μέ ἀφορμὴ τὴν σύγκληση τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, νά διαφοροποιηθῆ ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ καὶ θεολογικὴ παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς. Ἔτσι, ἀνέθεσε σέ θεολόγους καὶ κυρίως τὸν Θεοδοῦλφο, νά μελετήσουν τὰ Πρακτικά τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ αὐτὸς συνέταξε τὰ λεγόμενα Libri Carolini (βιβλία Καρόλου), στὰ ὁποῖα παραποιήθηκαν τὰ Πρακτικά τῆς μεγάλης αὐτῆς Συνόδου καὶ τὴν παρουσίασαν ὅτι δῆθεν δογματίσει γιὰ τὴν λατρευτικὴ προσκύνηση τῶν εἰκόνων, καὶ ὄχι γιὰ τὴν τιμητικὴ προσκύνησή τους, ὅπως ἦταν τό σωστό. Δηλαδή, τὴν λέξη τιμητικὴ προσκύνηση τὴν μετέτρεψαν σέ λατρευτικὴ. Τὰ Libri Carolini διαβάστηκαν στὴν Σύνοδο τῆς Φραγκφούρτης τό 794, δηλαδή ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Χριστιανοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας νά χαρακτηρισθοῦν γιὰ πρώτη φορά Γραικοί, δηλαδή Ἕλληνες μέ τὴν ἔννοια τοῦ εἰδωλολάτρου. Ἔτσι, μετὰ τὴν παραποίηση τῶν Πρακτικῶν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀκολούθησε καὶ ἡ πλαστογράφηση τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀνατολικῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ἀπὸ Ρωμαίους σέ Γραικοὺς.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισε μιὰ ἐσκεμμένη διαφορετικὴ πολιτιστικὴ καὶ θεολογικὴ παράδοση στὴν Δύση, μέ τὴν ἐμφάνιση τοῦ σχολαστικισμοῦ, ὁ ὁποῖος στηρίχθηκε κυρίως στοὺς διαλεκτικούς συλλογισμούς, στὴν φιλοσοφία καὶ φθάνει μέχρι τὸν διαφωτισμό, τὸν ὑπαρξισμό καὶ τὸν γερμανικὸ ἰδεαλισμό. Ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς αὐτὴ ἢ πολιτιστικὴ διαφοροποίηση ἐκδηλώθηκε κατ' ἀρχάς μέ τὴν κατασκευὴ ἀγαλμάτων στοὺς Ναοὺς, στὴν συνέχεια μέ τίς θρησκευτικὲς τέχνες τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τὴν ἀπόρριψη τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς Ναοὺς, ὅπως ἔγινε μέ τοὺς Μεταρρυθμιστὲς Προτεστάντες.

Ἔπειτα, ὑπάρχει μιὰ θεολογικὴ καὶ πολιτιστικὴ διαφοροποίηση καὶ στό ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχαν ἀπωθηθῆ πρὸς τὰ ἀνατολικά ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας ὅσοι καταδικάστηκαν ἀπὸ τίς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, ἤτοι οἱ ἀρειανοί, οἱ νεστοριανοί, οἱ μονοφυσίτες καὶ οἱ μονοθελῆτες, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ Ἰσλαμιστὲς προσέλαβαν διάφορα χριστιανικὰ στοιχεῖα. Ὁ ἀναπτυσσόμενος τότε Ἰσλαμισμὸς, ἐπηρεασμένος στό θέμα αὐτὸ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς Χριστιανούς ἀπέβαλε τὴν κατασκευὴ τῶν εἰκόνων. Ἔτσι, στό Κοράνιο γίνεται ἀναφορὰ στὸν Χριστὸ ὡς Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως ὡς Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ θεσπίζεται τό ἀνεικόνιστο. Τό Κοράνιο ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ στοιχεῖα προἰσλαμικά, ἰουδαϊκά καὶ τὸν αἰρετικὸ Χριστιανισμό, μαζί μέ ἄλλα στοιχεῖα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Ἰσλαμισμὸς στὴν ἀρχὴ δέν παρουσιάσθηκε ὡς ἰδιαίτερη θρησκεία, ἀλλὰ ὡς αἵρεση τοῦ

Χριστιανισμού, γι' αυτό ο ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός τόν συμπεριέλαβε στό βιβλίο του κατά τῶν αἱρέσεων μέ τόν ὄρο Ἀγαρηνοί καί Ἰσμαηλίτες. Μάλιστα δέ τότε οἱ Ἰσλαμιστές ἔτρεφαν μεγάλη ἀγάπη πρὸς τοὺς Χριστιανούς Ρωμαίους καί ἀντέγραφαν τόν πολιτιστικό τρόπο ζωῆς τους. Ὅταν, ὅμως, ὁ Ἰσλαμισμός ἐπεκτάθηκε πρὸς ἀνατολάς, στήν Περσία, τότε τό ἐθνικό μίσος τῶν Περσῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων μετατράπηκε σέ θρησκευτικό μίσος ἐναντίον τῶν Ὀρθοδόξων Ρωμῶν.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι οἱ αἱρετικές Χριστιανικές ἀπόψεις ἕναν ἄτιον τῶν ἱερῶν εἰκόνων πέρασαν στήν Ἰσλαμική Θρησκεία, γι' αὐτό ἀπαγορεύεται ἡ κατασκευή εἰκόνων τοῦ Θεοῦ καί τιμωροῦνται οἱ ποιηταί εἰκόνων. Ἔτσι, ἀρκέστηκαν στά περίφημα ἀραβουργήματα, «τά ὁποῖα ἔφθασαν σέ καλλιτεχνικά ὕψη».

Τά δύο αὐτά παραδείγματα ἀπό τήν Δύση καί τήν Ἀνατολή δείχνουν ὅτι ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος, τό 787, καί ἡ ἀναστήλωση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, τό 843, εἶναι σημαντικά γεγονότα κεντρικῆς σημασίας πού συνδέουν τό μεγαλεῖο τοῦ κάλλους τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου μέ τήν μυστική ἀποφατική διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ ἄξονας τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως πού διαφέρει σαφῶς ἀπό τόν σχολαστικισμό τῆς Δύσεως, ἀλλά καί τόν ἀπρόσωπο μυστικισμό τῆς Ἀνατολῆς. Γι' αὐτό ὁμίλησα στήν ἀρχή ὅτι ἡ σημερινή ἑορτή τῆς Ὀρθοδοξίας συνδέει τήν θεολογία μέ τήν ἱστορία, καί δείχνει τήν διαφοροποίησή της ἀπό τόν δυτικό ὀρθολογισμό καί τόν ἀνατολικό μυστικισμό.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πού συγκρότησαν τίς Οἰκουμενικές Συνόδους ἐδογματίσαν ἀσφαλῶς καί Θεοπνεύστως, ἀφοῦ ἀντιμετώπισαν μέ τήν «σφενδόνην τοῦ Πνεύματος» τόσο τόν δυτικό ὀρθολογισμό ὅσο καί τόν ἀνατολικό μυστικισμό καί ἀνέπτυξαν τήν θαυμάσια ὀρθόδοξη εἰκονογραφία πού προκαλεῖ δέος καί σεβασμό. Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα μέ ὅλη τήν θεολογία της δείχνει ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία δέν εἶναι οὔτε σχολαστική καί ὀρθολογιστική οὔτε μυστικιστική, ἀλλά ἀποδέχεται τόν ἀποδεικτικό συλλογισμό ἀντί τοῦ διαλεκτικοῦ, καί τόν μυστικό ἀποφατικό τρόπο ζωῆς, ἀντί τοῦ ἀπρόσωπου μυστικισμοῦ.

Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα ἐκφράζει μιᾶ ἱστορική πραγματικότητα καί ὄχι φανταστική, παρουσιάζει τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία, τήν Θεοτόκο Μητέρα Του, ἀλλά καί τοὺς τραυματίες τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ πού εἶναι οἱ ἐράσμιοι φίλοι Του. Συγχρόνως, ἀγιογραφεῖ τήν μεταμορφωμένη ἱστορία, δηλαδή τήν μεταμόρφωση τοῦ σώματος καί τήν ἀλλαγὴ τῆς κτίσεως ἀπό τήν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα πλέει μέσα στήν δόξα πού εἶναι τό φῶς τοῦ Θεοῦ, καί εἶναι ἡ μέθεξι ἀπό τώρα τῆς μέλλουσας οὐράνιας δόξας.

Ἐπί πλέον ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα δέν ἀπολυτοποιεῖ τό ἐξωτερικό κάλλος, δέν παραμένει σέ μιά ἔστω ἐξωτερική μεταμορφωμένη ἱστορία, ἀλλά ἐκφράζει ἀποφατικά τό ἐσωτερικό βάθος τῶν φίλων τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ, τό βάπτισμα τοῦ οὐρανοῦ πυρός, δείχνει τήν κίνηση τοῦ νοῦ πρὸς τήν καρδιά, ὅπως τήν θεολογεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Β΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή: «ὁ Θεός ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμόν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. δ΄, 6). Τό ἴδιο παρουσιάζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος σέ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς του: «λογισμούς καθαιρῶντες καί πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καί αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τήν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. ι΄, 5).

Ἐπομένως, ἡ ἱερά εἰκόνα συνδέει στενώτατα τήν ἱστορία μέ τήν ὀρθόδοξη διαχρονική ἐσχατολογία, ἡ ὁποία ἀναδύεται ἀπό τό βάθος τῆς μεταμορφωμένης καρδιάς καί κάνει τόν ἄνθρωπο πού τήν ἀσπάζεται τιμητικά νά ἀναφωνῇ, κατὰ τόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «μετά χαρᾶς εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καί πατρί τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τήν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί» (Κολ. α΄, 12).

Ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι ἡ ὀρθόδοξη θεολογία εἶναι μιά σταθερή δύναμη στόν σύγχρονο μεταβαλλόμενο καί ἀνισόρροπο κόσμο, μέ τίς σκληρές ἰδεολογίες, ἀκόμη καί Χριστιανικές, καί τούς μισαλλόδοξους φανατισμούς ἀπό ὁποιοδήποτε καί ἂν προέρχονται. Συνδέει σταθερά τήν θεολογία μέ τήν ἱστορία, θεολογεῖ στήν ἱστορία, μέσα ἀπό τήν δόξα τῆς Βασιλείας καί ἱστορεῖ τήν θεολογία μέσα στήν δόξα τῆς Βασιλείας, καταγράφει τά ἄκτιστα ρήματα τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐμπειρίας μέ τά κτιστά ρήματα, νοήματα καί εἰκονίσματα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία γιά ὅσους τήν γνωρίζουν καί τήν ζοῦν εἶναι τό οὐράνιο κάλλος στήν γῆ, τό τέλειο μέτρο τῶν πραγμάτων, ὁ ἔρωσ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, ὁ «ἀχόρταγος χορτασμός τοῦ θείου ἐλέους», «ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτέλεστος τελειότης», ἡ «σκιαγραφία τοῦ οὐρανοῦ στήν γῆ» καί ἡ βίωση τῶν ἐσχάτων, ὁ ἐκκλησιασμός τῶν πάντων στό ἀνέσπερο φῶς τῆς Βασιλείας.

Τό λυπηρό εἶναι ὅτι πολλοί δέν γνωρίζουν τόν πλοῦτο τῆς ὀρθόδοξου θεολογίας καί παραδόσεως, διότι ἔχουν γνώση τῆς ὀρθοδοξίας ἀπό παραχαράξεις πού μαθαίνουν ἀπό τά μικρά τους χρόνια, καί ὁμως στρέφονται ἐναντίον της. Ἄλλοι ἀποδίδουν στήν ὀρθόδοξη θεολογία τήν λογικοκρατία τοῦ σχολαστικισμοῦ, ἄλλοι ταυτίζουν τήν ὀρθόδοξη θεολογία μέ τόν δυτικό πουριτανισμό-ἠθικισμό, καί ἄλλοι ἐκφράζονται γιά τήν ὀρθοδοξία μέσα ἀπό σχήματα τοῦ εὐδαιμονικοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

Ὅμως, ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος ἀποσχολαστικοποιεῖ τόν Χριστιανισμό καί ἀποἰσλαμοποιεῖ τόν ἀνθρώπινο βίο. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δέν συνδέεται

οὔτε μέ τόν σχολαστικισμό, οὔτε μέ τόν πουριτανισμό, οὔτε μέ τόν εὐδαιμονισμό. Εἶναι ἡ γαμήλια σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Χριστό, τόν Νυμφίο τῆς Ἐκκλησίας.

Καί ἐπειδή ἐφέτος, τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς, θά συνέλθῃ ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος στήν Κρήτη, εὐχή ὅλων μας εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία τῶν εἰκόνων καί ἡ θεολογική γλώσσα τῶν πραγμάτων νά διαποτίσουν τίς ἀποφάσεις της, καί νά φανῆ ἡ πληρότητα τοῦ κόσμου στό φῶς τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας. Πρέπει νά φανῆ ἡ σύνδεση θεολογίας καί ἱστορίας στό φῶς τῆς ἐσχατολογίας τῆς δόξας καί ὄχι ἡ σύνδεση θεολογίας καί πολιτικῆς στό σκοτάδι τῆς κοσμικῆς ἀδοξίας.

Ἡ Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἀπόρριψη τῆς μισαλλοδοξίας, ἀποβολή τῆς ὑποκρισίας, ἔκφραση τῆς οὐράνιας Βασιλείας, βίωση τῆς δοξαστικῆς παρουσίας, μεταμόρφωση τῆς ἱστορίας, εἰκόνα τῆς οὐράνιας θείας Λειτουργίας, ἀγιογράφιση τῆς φωτεινῆς καί ἀνεκφράστου κοινωνίας, τῆς ἔνδοξης Συνοδικῆς Εὐχαριστίας, τῆς οὐράνιας ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ἀμήν.